

Tematska pot v občinah Žiri in Gorenja vas - Poljane

RAPALSKA MEJA

— 1920 - 1947 —

TEMATSKA POT

S tematsko potjo ob rapalski meji vam želimo približati čas med prvo in drugo svetovno vojno, ki je z vzpostavitvijo rapalske meje pustil velik pečat tudi v naših krajih. Izvedeli boste, kako so z mejo in ob njej živeli prebivalci na območju Žirov in Sovodnja.

MEJA

Rapalska pogodba, ki so jo 12. 11. 1920 podpisali v italijanskem mestu Rapallo in po kateri je Kraljevini Italiji pripadla tretjina slovenskega ozemlja, je močno spremenila tudi življenje ljudi na območju Žirov in Sovodnja. Meja je razdelila nekdanje sosede, sorodnike in prijatelje v dve različni državi – Kraljevino Italijo in Kraljevino SHS (pozneje Kraljevino Jugoslavijo).

Italijanski finančni stražniki in orožniki, »karabinjerji« na rapalski meji na Cerkljanskem med obema svetovnima vojnoma. (arhiv Tomaža Pavšiča)

Pot prilagodite svojim zmožnostim in razpoložljivemu času. Lahko prehodite celo od Žirov do »Vrhovca« v Podlanišču (46 km, 9 - 10 ur), ali pa izberete krožno pot iz Žirov do Mrzlega vrha in nazaj do Žirov (13 km, 4 ure). Če se odločite za izhodišče na Sovodnju, se lahko podate do Mrzlega vrha do mejnika št. 38, (14 km, 4 ure v obe smeri) ali v nasprotni smeri do mejnika št. 36 v Novi Oselici (6 km, 2 uri - krožno), oziroma pot podaljšate naprej do mejnika št. 35, ki stoji »Pr' Vrhovca« v Podlanišču (14,5 km, 4,5 ure s povratkom do glavne ceste za Cerkno - Sovodnj, v Podlanišču).

Rapalsko mejo, ki je potekala od Peči nad Ratečami čez Triglav do Reke, so na terenu označili z **mejnimi kamni**. Razdelili so jo na 70 odsekov, na začetku vsakega pa je stal glavni mejni kamen – *cippo principale* (»konfin«). Med glavnimi so stali manjši mejni kamni. Na območju naše tematske poti stoji kar pet glavnih mejnikov od števil 35 do 39.

Meja je bila vojaško in policijsko zavarovana z obeh strani. V obmejne vasi na italijanski strani so se naselili **financarji, gafovci in fašisti**, na jugoslovanski strani pa so jo varovali **graničarji in financarji**. Ob meji so vzniknile številne **utrdb**e, ki naj bi varovale mejo in zaledje

- po letu 1932 na strani Italije t. i. Alpski zid, po letu 1939 na strani Jugoslavije t. i. Rupnikova linija.

Varuhom meje pa po glavah niso rojile le domovinske dolžnosti. Med njimi in domačinkami so se večkrat razvile simpatije. Domačin, ki je v času meje kot mlad fant živel na italijanski strani, se je naučil tudi italijanščine. Italijanski vojak ga je prosil, da mu prevede ljubezensko pismo, ki ga je napisala ena od domačink. Dekle pa je bilo vseh tudi »prevajalcu«, zato se je znašel in vsebino prevedel malo drugače kot je pisalo. Tako dekle financarja, ki mu je bilo pismo namenjeno, ni moglo dobiti za ljubimca, saj vojak nikoli ni izvedel, kaj je res pisalo na papirju.

Meja je vplivala tudi na versko življenje in šolanje otrok. Prebivalci nekaterih vasi ob meji so bili tako nasilno ločeni od svoje fare in pokopališč, saj so morali hoditi k maši na italijansko stran in tam pokopavati tudi svoje mrtve. Otroci so morali hoditi v italijanske šole, v katerih je veljala prepoved uporabe slovenskega jezika. Prebivalci so za prehod meje rabili prepustnice.

Glavni mejnik - cippo principale 39 pod vasjo Breznica.

Dokument, prepustnica za gibanje ob meji in preko nje.

Življenje ob meji je ponujalo tudi številne priložnosti za dodaten zaslužek, za katerega je bilo treba imeti dosti poguma in zvitosti. Zaživel je **kontrabant** (tihotapstvo).

Kontrabantarji so na skrivaj, največkrat ponoči, iz Jugoslavije dostavljali robo do meje na mestih brez nadzora, tam so jo prevzeli Primorci in jo odpeljali na svojo stran. Mejo so nadzorovali graničarji in financarji, ki pa iznajdljivim domačinom niso bili vedno kos. Manjše količine različnih dobrin so tihotapile tudi ženske ali otroci, največkrat skrite pod obleko. Na italijansko stran so tihotapili kavo, moko, tobak, saharin, sladkor, drznejši tudi konje in drugo živino. V Jugoslavijo je bil promet manjši: tekstil, vino, riž, južno sadje, dežniki, živo srebro... Marsikatero zgodbo o tihotapljenju boste izvedeli, če se na pot podate v spremstvu vodiča.

Najbolj krute čase je obmejno prebivalstvo doživljalo med drugo svetovno vojno. Ob napadih in obstreljevanjih so se ljudje za nekaj časa umaknili v opuščene rudniške rove ali druge skrite kraje.

Mnoge domačije v 100 do 250 metrskem pasu na jugoslovanski strani so porušili, ljudi izselili, vzdolž meje zapredli več metrov visoko in široko bodečo žično oviro, pod njo pa gosto položili

t. i. pohodne mine. Nemci so bili prepričani, da je tako meja res temeljito zaprta, a so bili kmalu razočarani. Bivšim avstrijskim vojakom in drugim drznim kontrabantarjem mine niso delale težav. Že po nekaj tednih je bilo marsikje možno prestopiti žično oviro. Žal pa so meja in mine sejale tudi smrt. Rapalska meja je bila ukinjena **15. septembra 1947** s priključitvijo Primorske k matični domovini.

POT OB RAPALSKI MEJI – IZHODIŠČE ŽIRI

Žiri so bile v času rapalske meje **kraj ob meji**. Žirovska občina in župnija sta z vzpostavitvijo meje izgubili 12 naselij, ki so pripadla Kraljevini Italiji.

Kraj pa že od nekdaj zaznamujejo različne meje. Po grebenih na zahodnem robu žirovske kotline poteka razvodnica med Črnim in Jadranskim morjem. V rimskih časih je tod potekala meja med provincama Italijo in Panonijo ter obrambni sistem utrdb *Claustra Alpium Iuliarum*. V srednjem veku je tod tekla meja med gospostvom freisinskih škofov ter tolminskim in idrijskim gospostvom.

Žiri ob državni meji.

Pot začnete pri **Muzeju Žiri**, ki se nahaja v Starih Žireh. Za začetek si lahko ogledate razstavo in multivizijo *Pozdravljeni, ljubitelji utrdb*, ki govorita o dediščini rapalske meje. Skozi Tabor se po markirani planinski poti vzpnete proti Breznici. Na desni strani vidite grič Žirk, v katerem po pripovedovanju prebiva hudobni zmaj Lintvern. Približno 150 metrov nad zadnjo domačijo se odpre pogled na dolino za Žirkom. Tukaj je tudi znamenje, križ, ki ga je gospodar spodnje domačije »Pr' Pavlač« postavil leta 1925 v zahvalo, da je njegova domačija ostala na jugoslovanski strani in jo je tako državna meja obšla. Pot ob rapalski meji nato skrene s planinske poti in nadaljuje levo po kolovozu mimo manjšega vmesnega mejnika. Skozi gozd se povzpnete do košenine in po stezi nadaljujete naprej v breg. Ko prispete na traktorsko gozdno pot, zavijete desno do **glav-**

Žiri.

nega mejnika št. 39, ki stoji v gozdu pod vasjo **Breznica**. Po ogledu mejnika se vrnete nekaj metrov nazaj in nadaljujete pot proti vasi Breznica, ki je bila med obema svetovnjima vojnama del Kraljevine Italije. V središču vasi stoji cerkev sv. Kancijana. Ob vasi stojita tudi **dve kaverni**, ki sta bili zgrajeni za potrebe italijanskih obmejnih uslužbencev (gafovcev). Od tu lahko pot proti Mrzlemu vrhu nadaljujete po markirani planinski poti, če pa želite videti čim več mejnikov, se držite oznak za tematsko pot. Ko pod vznožjem Mrzlega vrha že zapustite gozd, se z vzponom odpirajo lepi razgledi na hribe in gore. Pot nadaljujete ob pašnikih čez »Loncmanovo« Sivko po markirani planinski poti (987 m). V neposredni bližini je pred drugo svetovno vojno stala kasarna MVSN (Milizia Volontaria per la Sicurezza Nazionale), ki je bila po vojni porušena. Z »Loncmanove« Sivke se lahko podate kar po bližnjici, mimo bližnje kmetije »Pr' Vodičari« do **glavnega mejnika 38**, ali pa se spustite do spodnje domačije »Pr' Belin« (Mrzli Vrh 8), kjer se

Navadni mejnik ob stezi z Mrzlega vrha proti Breznici.

Ledin'ca s cerkvijo sv. Ane.

nekdanje jugoslovanske graničarske karavle nastaja nova planinska koča. Od tu se lahko skozi Jarčjo dolino in mimo **Ledinice**, kjer stoji cerkev sv. Ane, vrnete v Žiri na izhodiščno mesto, ali pa pohod nadaljujete naprej proti Sovodnju.

SOVODENJ

Vas **Sovodenj** je dobila ime po sotočju treh potokov na dnu kotline. Tu se stekajo Javorščica, Podosojnščica in Podjelovščica. Zanimivo je, da ima ob večjih nalivih vsak potok drugo barvo, saj v dolino pritečejo po različnih kamninskih površinah.

Na Sovodnju se lahko odločite za pohod do mejnika št. 38, ki stoji na vrhu Javorjevega Dola (oz. Mrzlega vrha), od koder nato svojo

Središče Sovodnja nekoč.

pot lahko nadaljujete proti Žirem; ali do mejnika št. 36, ki stoji pri Novi Oselici, od koder se lahko podate še proti mejniku št. 35.

Do mejnika št. 38

Od mejnika do mejnika.

Odpravite se mimo združnega doma, levo, ob potoku Javorščica. Čez približno pol kilometra greste mimo hiše, v kateri je v času rapalske meje cvetela **kontrabantska trgovina »Pr' Malk u Grap«**. Poleg hrane je bilo v trgovini moč kupiti tudi blago, čevlje Bata in export tobak. Trgovina je obratovala do leta 1942. Streljaj naprej je na levi strani potoka Jurncova jama, ki je bila v času 2. svetovne vojne oziroma obstreljevanja z italijanske strani za domačine pripravno zatočišče. Po približno 500 metrih bodite pozorni na ostanek vmesnega mejnega kamna. Meja se je od domačije »U Kacjanovš« spustila v dolino in nekaj časa naprej po Javor-

ski grapi tekla delno ob/po poti in potoku. Pri omenjenem kamnu je bil tudi uradni prehod meje, carina, na desni strani potoka pa je stala jugoslovanska kasarna.

Na križišču za Otalež se odpravite levo v smeri Javorjevega Dola. Na križišču za k »Balantinovc« skrenete z nekdanje rapalske meje ter v ravni liniji sledite glavni cesti vse do domačije »U Dolu«. Domačija je med drugo vojno služila kot nemška kasarna, zato je kljub bližini italijanske meje niso podrli, tako kot ostalih 16 na jugoslovanski strani. Na ovinku za hišo se usmerite desno proti »Likarju«, kjer v gozdu, tik pred košenino, ponovno prečkate nekdanjo rapalsko mejo. Za prvo hišo »Pr' Zarobarju« se povzpnete levo na stezo do vrha hriba. Pot nadaljujete po grebenu za »Tešarjem« in po poti prečno levo skozi gozd, mimo ruševin nekdanje kajže. Nekaj sto metrov naprej nato prispete do **glavnega mejnika št. 38**. Pot lahko nadaljujete po označeni tematski poti proti Žirem. Če se odločite za povratek na Sovodenj, to lahko storite po isti poti ali po markirani planinski poti za Bevkov vrh, od kmetije »Lanišar« pa proti Sovodnju.

Do mejnika št. 36 in 35

S Sovodnja se tokrat odpravite desno mimo združnega in lovskega doma ter položno ob

potoku Podosojnščica. Rapalska meja, ki je s »Kacjanovša« (mejnika 37 ni več) tekla mimo »Lisjaka«, se je izpod Bevkovega vrha oziroma Laniš spustila do potoka Podosojnščica in se znova vzpela po grebenu do Nove Oselice.

»Podosojnška grapa« v svojih nedrjih skriva limonitne rude oziroma rjavi železovec. V tem delu Laniš so pred več kot sto leti iskali in kopali bakrovo rudo. V grapi je v času rapalske meje potekal tudi živahen kontrabant s konji.

Na koncu doline vas gozdna pot usmeri desno v hrib, kjer prečkate nekdanjo mejo. Tik preden stopite iz gozda in se pred vami odprejo travniki, v zavetju smreke na vaši desni strani poiščite **vraščen vmesni mejnik 36/IX**.

V smreko vraščen vmesni mejnik.

Tu se meja lomi in naredi ovinek do travniške doline oz. katastrske meje dveh lastnikov. Stari gospodar »Pagon« je uspel s prošnjo, da mu v Rapallu začrtana meja ni odvzela vodnega vira za napajanje živine. Sicer bi meja tekla med hišo in hlevom. Travniška pot nas vodi mimo »Pagonove« domačije do glavne ceste. V smeri **Nove Oselice** za cesto opazimo obnovljen vmesni mejnik 36/I, spodaj v dolini pa še druge. Višje v gozdu še stoji **delno ohranjen glavni mejnik 36**.

Italijanski vojak ob žici »V Lanišah«.

Povratek na Sovodenj je lahko po isti poti ali krožno po cesti. Če se pri lipah pred cerkvijo sv. Janeza Nepomuka namenite levo po travnatem kolovozu tik ob gozdu in navzdol mimo »Traha« do republiške ceste za Cerčno, vas pot že pelje naprej proti mejniku št. 35. (Če se želite sprehoditi samo do mejnika 35 vam svetujemo, da se s Sovodnja odpeljete še dva kilometra po glavni cesti za Cerčno in parkirate pri tablah na meji med občinama Gorenja vas – Poljane in Cerčno.)

Obcestni mejnik nosi številko 35/LX. Na levi strani ceste (smer Cerčno) je včasih stala jugoslovanska stražnica. Za njo je tekla rapalska meja ob robu senožeti navzgor proti Novi Oselici, na drugi strani ceste pa po grebenu navzgor. Malce naprej sta za prvim ovinkom stali tudi italijanska postojanka in kasarna.

Pohod začnete s prečkanjem potoka, desno čez jaso (v smeri Cerknega), kjer vas pod gozdom

Kasarna prostovoljne policije državne varnosti MVSNI (Milizia Volontaria per la Sicurezza Nazionale) na Mrzlem vrhu (na Loncmanovi Sivki, 987 m).

že čaka steza. Ta vas pripelje do širše poti, ki ji sledite v levo in že ste »Pr' Karant«. Navzgor greste po makadamski cesti »Na Lokev«, kjer je vidna kamnita razvalina nekdanje kovačije. Rapalska meja je tekla desno od hiše po grebenu travnika in naprej v breg skozi gozdič do »Brdarja«. Tu so pri obnovi v hišo vzdali nekaj manjših, 60 cm visokih vmesnih mejnikov, kjer se lepo vidita črki J – Jugoslavija in I – Italija.

Nekaj deset metrov od »Brdarjeve« hiše skrenete pravokotno desno v gozd na stezo. Ob pozornem opazovanju bližnje okolice se nekoliko višje med drevjem vidijo vdolbine večjega premera. Po pripovedovanju starejših ljudi so jih med drugo svetovno vojno povzročile topovske granate, ko so Italijani streljali z oddaljenega Jelenka.

Pot pelje navzdol po asfaltni cesti do travnika na desni. Kadar ni trave, krenete ob desnem robu navzgor v gozd in sledite stezi. Kadar je trava in ta pot ni primerna, podaljšate hojo po glavni cesti proti kmetiji »Na Lanišah« in pod gozdom zavijete na kolovozno pot, potem pa malo naprej po grebenu, po planinski stezi navzgor do **kaverne**. Stavbo so zgradili v letih 1937/38. V njej so italijanski vojaki bivali do kapitulacije Italije leta 1943. Starejši domačini vedo povedati, da se jim je tako mudilo, da so v prostorih pustili posteljnino, peči in druge stvari, ki so jih nato odnesli domačini. Nekaj sto metrov zadaj levo za hribom stoji še ena, delno zrušena italijanska kaverna, ki je vidna z vrha hriba, imenovanega Šance. **Obnovljen mejnik s številko 35** stoji pod Šancami, »Pr' Vrhovc« v Podlanišču.

Italijanski vojaki so se znali tudi zabavati.

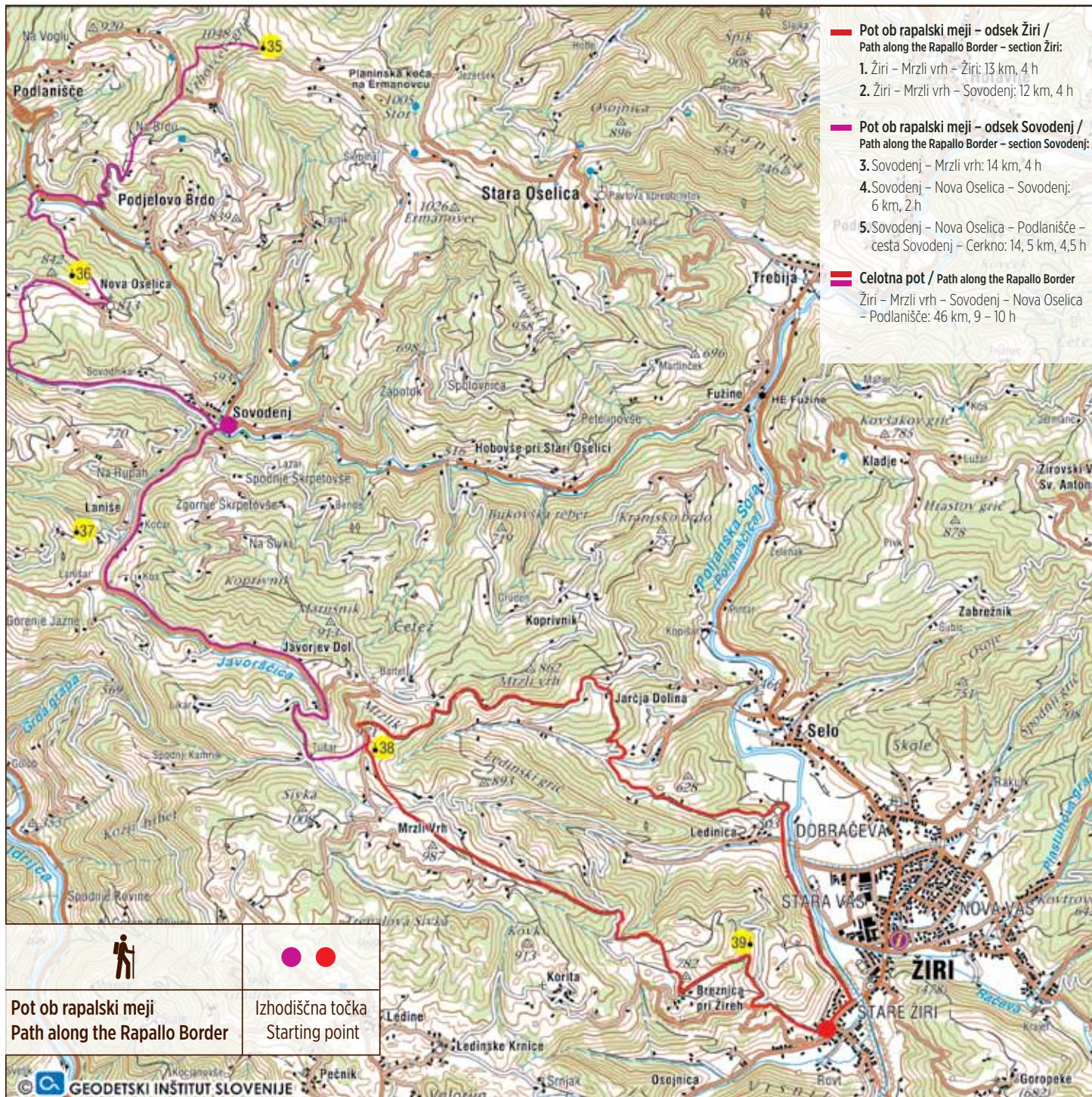
Oglejte si še:

- Muzej Žiri, Tabor 2, Žiri
- Galerijo klekljanih čipk A. Primožič 1888, Žiri
- Utrdbe Rupnikove linije, Žirovski vrh in Goli vrh
- Naravna kamnita miza v Ravnah pri Žireh
- Bunker na Malem Kovku nad Ravnami pri Žireh (Vallo Alpino)
- Vrh Svetih Treh Kraljev (884 m) - razgledna točka
- Farno cerkev sv. Martina, Žiri
- Farno cerkev sv. Janeza Nepomuka v Novi Oselici

Ponudba v bližini:

- Bife Sovodenj
- Gostilna »Košanc«, Sovodenj
- Kmetija »Žunar« - domače mesnine, Stara Oselica
- Kmetija »Na Ravan« - sir in mlečni izdelki, Cerkljanski Vrh
- Gostišče Pr' Zet, Žiri
- Gostišče Pri Županu, Žiri
- Gostinsko podjetje Sklednik, Žiri
- Caffè Geparđ, Žiri
- Ambasada, Žiri
- Picerija in gostilna Lengar, Žiri
- Gostilna Katernik, Žiri
- Okrepčevalnica Kafur, Žiri
- Okrepčevalnica Rožle, Žiri
- Okrepčevalnica Bahač, Žiri
- Volerija, Žiri
- Dom na Goropekah, Goropeke
- Planinska kočā na Mrzlem vrhu, PD Žiri
- Planinska kočā na Ermanovcu, PD Sovodenj

Informacije / Info:

Turizem Škofja Loka / Tourist Board Škofja Loka

Kidričeva cesta 1a, 4220 Škofja Loka
 T: +386 4 517 06 00
 E: info@skofja-loka.com
 W: www.skofja-loka.com

Turistično društvo Žiri / Tourist Association Žiri

T: 031 532 798
 E: rok.z.klemencic@gmail.com
 W: www.ziri.si

Turistično društvo Sovodenj / Tourist Association Sovodenj

E: viktor.likar@gmail.com

Izdala / Published by:

Razvojna agencija Sora | PE Turizem Škofja Loka

Vsebinska zasnova in besedilo / Contents and text:

Milka Burnik, Rok Klemencič, Viktor Likar, Marija Demšar

Fotografije / Photos:

Jerč Šink, Anka Vončina, Tanja Mlinar, Silvo Peternej, Blaž Kalan, Fototeka Muzejskega društva Žiri; arhiv Viktorja Debelaka, Vilka Uršiča, družine Kosmač

Oblikovanje / Design: Simon Pavlič

Prevodi / Translation: Adele Gray

Tisk / Print: GTO Košir

Naklada / Edition: 4000

Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja: Evropa investira v podeželje

Za vsebino informacij je odgovorna Razvojna agencija Sora d.o.o. Organ upravljanja, določen za izvajanje Programa razvoja podeželja RS v obdobju 2007-2013, je Ministrstvo za kmetijstvo in okolje.